

**Excursie
onderwijsgebouwen
in Leeuwarden**

*14 januari 2011
verslag*

PROGRAMMA

Piter Jelles scholen voor VO 'De Brêge' en 'De Dyk', architect: Jeanne Dekkers

Piter Jelles Impulse, school voor VO, interieurarchitect verbouwing: Paulien Franeker

Noordelijke Hogeschool Leeuwarden, architect: Herman Hertzberger

St. Michaëlschool, school voor PO, architect: Onix

Piter Jelles Ynsicht, school voor VMBO, architect: Thomas Rau

INLEIDING

De gemeente Leeuwarden heeft de afgelopen jaren fors geïnvesteerd in onderwijshuisvesting. Ook de onderwijsinstellingen die niet onder de gemeentebekostiging vallen hebben geïnvesteerd in hun huisvesting. Dit heeft een rijk scala aan bouwprojecten opgeleverd. Bekende en minder bekende bureaus tekenden voor deze projecten.

De heroriëntatie op onderwijswerkvormen door de onderwijsinstellingen stelde de architecten voor de opdracht te zoeken naar eigentijdse, op maat gesneden ruimtelijke oplossingen. Bij de herontwikkelingsprojecten (twee van de bezochte scholen vallen onder deze categorie) moest worden gezocht naar oplossingen die pasten in de context van de gegeven situatie.

De projecten zijn nu opgeleverd en in gebruik. Het is een goed moment om een rondgang te maken

langs deze projecten om te zien hoe de hoge ambities van gemeente, onderwijsinstellingen, en architecten vertaald zijn in de praktijk.

Het programma van de excursie was zo ingericht dat verschillende types onderwijs aan bod kwamen, met elk een verschillende ruimtelijke vertaling. Als een rode draad liep door de excursie de vraag welke ruimtelijke oplossingen het veranderende onderwijs vraagt en hoe ontwerpen kunnen bijdragen aan de effectiviteit en het succes van onderwijskundige werkvormen.

Daarnaast is te zien hoe bestaande gebouwen en locaties door herontwikkeling en herinterpretatie kunnen bijdragen aan de revitalisering en versterking van het stedelijk weefsel.

Siebre Baars

PITER JELLES DE DYK & DE BRÊGE - Twee-in-één-school voor VO

Adres: Egelantierstraat 88 - 8924 JN Leeuwarden

Architect: Jeanne Dekkers Architectuur

Oplevering: 2006

Opdrachtgever: OSG Piter Jelles, Leeuwarden

Bouwmanagement: Deloitte / ICS Adviseurs te Zwolle

Consturctie/installatie: Adviesbureau Tielemans

Oppervlakte: 6.425 m²

tekening: Jeanne Dekkers Architectuur

Deze 'twee-in-één-school' bevindt zich in de groene zone van een wijk in Leeuwarden-Noord. De school is ontworpen als een sculptuur en staat op een eiland. De school fungeert letterlijk als brug (brêge) naar het onderwijs.

De wens van de opdrachtgever deze sculptuur reliëf te geven is door Dekkers aangegrepen om de verdiepingen van de school te laten verspringen. Door de vloervelden toe te laten nemen verspringt per verdieping de gevel van het gebouw. Het resultaat is een horizontaal gelaagd volume dat op de bovenste verdieping zijn grootste omvang heeft en richting het maaiveld stapsgewijs in omvang afneemt.

De plattegrond van het schoolgebouw is ster-vormig met eigen entrees voor de beiden scholen. Elke school heeft een vleugel. Deze is afzonderlijk te gebruiken, maar kan ook aan de rest worden gekoppeld. In het centrum van de ster bevindt zich een vide waaromheen de belangrijkste routes zijn georganiseerd en dat hiermee het ruimtelijk hart van het gebouw vormt. De lokalen liggen langs de gevels en hebben lange horizontale bandramen. Transparantie naar de lokalen toe is bereikt door glas, op zodanige hoogte aangebracht dat leerlingen niet worden afgeleid.

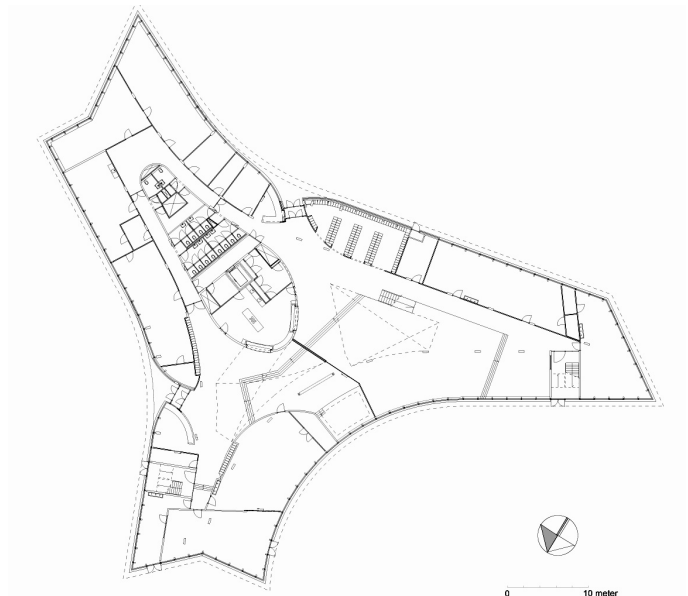
Het is opvallend dat het gebouw voor twee scholen is gemaakt, maar niet oogt als de optelsom van twee entiteiten. Met andere woorden: het geheel is in dit geval zeker meer dan de som der delen.

IMPRESSIES VAN DEELNEMERS:

>>Ruwe bolster, blanke pit. Fraaie sculptuur langs de stadsrand. Helaas is de brug (brêge) tussen de twee deelgebruikers van de school nog niet geslagen.<< Marc Dekker

>>Sculpturaal en stedenbouwkundig interessant gebouw. De twee-in-één-school als opgave is altijd lastig vanwege de behoefte aan een eigen identiteit per schooltype. De architecten zijn daar zeker in geslaagd. Als het om de immateriële aspecten van de architectuur gaat, een steeds belangrijker onderdeel van de opgave, geeft het interieur niet de kwaliteit weer van de buitenkant.

De gebruikswaarde van de beide scholen liet, aldus de gebruiker, ook op een aantal plaatsen te wensen over. Op de vraag of de betrokkenheid van de opdrachtgever dan wel voldoende was afgedwongen moest deze toegeven dat ook als opdrachtgever de hand in eigen boezem gestoken diende te worden. Eens te meer blijkt weer eens dat de betrokkenheid van de opdrachtgever verregaand bepalend is voor de uitkomsten van de opgave.<< Peter van Dam

PITER JELLES !IMPULSE - school voor VO met vrije leerstijl

Adres: Archipelweg 135 - 8921 VX Leeuwarden

Architect: verbouwing: Paulien Franeker, Efde interieurarchitectuur

Opdrachtgever: OSG Piter Jelles

De leerling eigenaar van het eigen ontwikkelingsproces:

Op Piter Jelles Impulse maakt een leerling elke periode een eigen Individueel Leer Plan (ILP). Hierin beschrijft de leerling zijn doelen voor de verschillende leergebieden. Een leerling bespreekt aan het begin en aan het eind van een periode zijn individuele leerplan met zijn of haar begeleider. De evaluatie van de voorgaande periode en de verzamelde feedback van de verschillende leerervaringen vormen de basis voor nieuwe doelen.

Op Impulse bouwen leerlingen samen aan de school. Een school is volgens de gebruikers van Impulse geen gebouw maar een unieke samenwerking tussen leerlingen onderling en docenten. De leerlingen hebben allemaal verantwoordelijkheid voor een goede sfeer in de school. Conflicten worden opgelost op basis van herstelrecht.*

Wabe Reinsma (locatiedirecteur): "Wij krijgen leerlingen uit heel Friesland. Dat betekent dat de leerlingen ook bereid zijn een flink eind te reizen voor onze school. Ik zie dat de leerlingen door de verschillende werkvormen groeien in zelfstandigheid en mondigheid. Dat zijn kwaliteiten die we in regulier onderwijs soms maar moeizaam kunnen ontwikkelen. Binnen Impulse hangt een sfeer waarin je jezelf mag zijn en fouten mag maken. Doordat leerlingen zelf nauw betrokken zijn bij de wijze waarop wij ons onderwijs vorm geven, merk je dat ze zich verantwoordelijk voelen en trots zijn op hun school. Ze helpen elkaar en spreken elkaar aan op ongewenst gedrag."

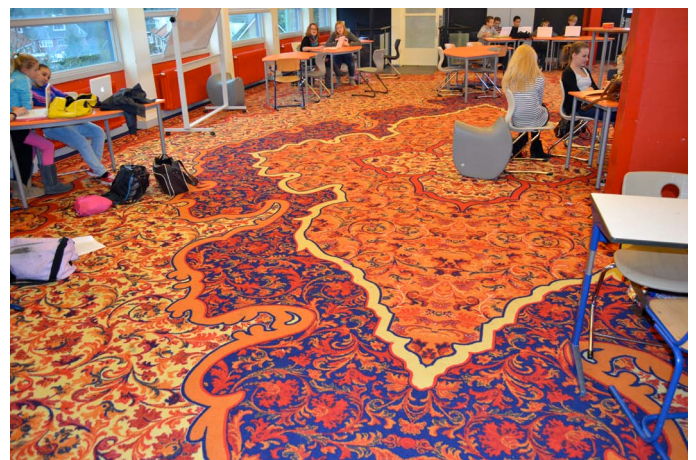
IMPRESSIES VAN DEELNEMERS:

>>Een school met een prikkelende en uitdagende omgeving; zeker de vloeren<< Marc Dekker

>>Verbouwing en inrichting van bestaand schoolgebouw. De interieurarchitect Paulien Franeker heeft op geheel eigen wijze het bestaande gebouw getransformeerd. Het geheel maakt een 'huiskamerachtige' indruk passend bij het type onderwijs dat er in wordt gegeven. Het kleur- en materiaalgebruik maakt een wat willekeurige indruk. << Peter van Dam

>>Sometimes the best decision an architect can make is to design nothing.<< Burton Hamfeld

* Herstelrecht (Restorative Justice) is afgeleid van de manier waarop Maori's in Nieuw Zeeland conflicten oplosten, waarbij de focus vooral was gericht op herstel van de aangerichte schade en van de verstoorde relatie. Sociaal-emotionele binding en harmonie waren daarin belangrijker dan afwijzing van de dader(s).

NOORDELIJKE HOGESCHOOL LEEUWARDEN

Adres: Rengerslaan 10 - 8917 DD Leeuwarden

Architect: oorspronkelijk gebouw: Abe Bonnema, uitbreiding: Herman Hertzberger

Oplevering: oorspronkelijk gebouw: 1984, uitbreiding: 2010

Opdrachtgever: Noordelijke Hogeschool Leeuwarden

Oppervlakte: 20.500 m² bestaande bouw, 21.500 m² renovatie

tekening: Studio HH

De opgave was om het bestaande gebouw uit 1984 van architect Abe Bonnema, dat door zijn kleinschalige bouwmassa's een amorf geheel vormt, intact te laten en uit te breiden met een even omvangrijke nieuwbouw. Beter dan het toevoegen van één of meer bouwblokken leek het om het gehele gebouw te omgeven met een ombouw waarop het bestaande gebouw aan alle zijden zou kunnen worden aangesloten en waarmee het van een samenvattend kader zou worden voorzien, als een schilderij-lijst, maar wel zo dat het bestaande daar onderdoor zichtbaar blijft en ook het buitenterrein onder het nieuwe gebouw door blijft lopen.

Van het tamelijk labyrintische gangenstelsel van de oudbouw zijn twee loodrecht op elkaar staande assen die de verbinding met de nieuwbouw vormen opgewaardeerd tot hoofdstraten door ze, waar mogelijk, te verbreden en met vides ook naar boven te verruimen. Deze hoofdstraten kruisen elkaar in de centrale ruimte, die vooral door het aanbrengen van een groot daklicht ruimtelijk aanzienlijk verbeterd is.

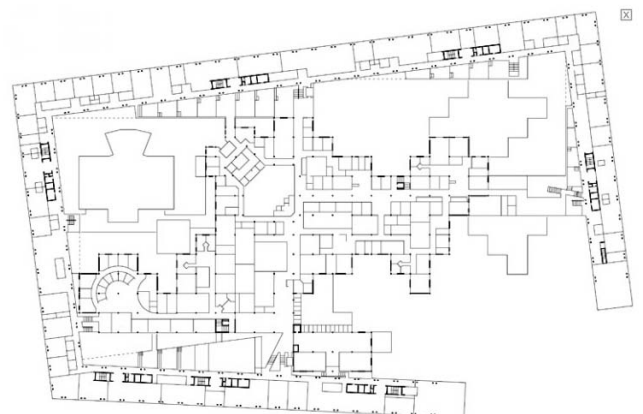
De nieuwbouw bestaat hoofdzakelijk uit uitgestrekte kolomloze vloeren met een overspanning van 11,70 meter, mogelijk gemaakt door de draagstructuur geheel naar de gevels te schuiven. Daarbinnen kunnen steeds weer andere indelingen worden gemaakt, zoals noodzakelijk bij een modern onderwijsinstituut.

Bron: "The Schools of Herman Herzberger- Alle scholen", publicatie 010 uitgevers, Rotterdam 2009.

IMPRESSIES VAN DEELNEMERS:

>>In alle opzichten een geslaagd samengaan van twee grootmeesters: Bonnema en Hertzberger<<
Marc Dekker

>>Het amorf gebouw van Bonnema architecten diende te worden uitgebreid met zo'n 20.000 m² - voorwaar geen eenvoudige opgave. Het bestaande gebouw is geheel gerenoveerd en gekoppeld met de nieuwbouw dat als een lint rondom de bestaande bebouwing is getrokken. Deze nieuwbouw is opgetild waardoor de bestaande bouw zichtbaar bleef. De wijze van kleurgebruik en detaillering geeft blijk van groot vakmanschap, niet alleen bij de architect maar zeker ook bij de uitvoerende partijen. Samen met de fraai vormgegeven buitenruimte een aanwinst!<< Peter van Dam

ST. MICHAËLSCHOOL - school voor PO met vrije leerstijl

Adres: Hercules Seghersstraat 3, 8932 DG Leeuwarden

Architect: Onix, Allart Vogelzang

Oplevering: 2010

Opdrachtgever: Schoolbestuur Stichting Michaëlschool

Tuinarchitect: Joke Bloksma

Beeldend kunstenaar: Studio Claudy Jongstra

Oppervlakte: 1165 m²

EPC-waarde: 0,891

tekening: Onix

fotografie: Onix, deelnemers excursie

Het antroposofische onderwijs op de Michaël-school heeft een evenwichtige persoonlijke ont-plooiing van het kind tot doel: 'worden wie je bent'. Elk lokaal is ingericht in een kleur passend bij de leeftijdsfase, warme kleuren voor jonge kinderen en koelere kleuren voor de oudere leerlingen. Door de jaren heen wisselen de leerlingen van lokaal en veranderen de kleuren met hen mee. Daarnaast wordt de toepassing van natuurlijke materialen, die nadrukkelijk zichtbaar blijven, belangrijk gevonden. Zo blijft de nerfstructuur van het hout zichtbaar dankzij de afwerking met blanke lak. Verrassend is dat Onix juist heeft gekozen is voor een neutrale en grotendeels witte basis. Onix heeft het interieur bewust neutraal gehouden, zodat de school zelf het gesamtkunstwerk kan voltooien. De lokalen zijn in verschillende subtiele kleuren ingericht: de muren zijn wit, de kleur komt terug in de marmoleumvloer, delen van het plafond en de vitrages.

Het belang van samenhang tussen gebouw en omgeving uit zich onder andere in de vorm van de school. De zeshoekige contour van het gebouw is afgeleid van de kavelgrenzen en de omringende bebouwing. Binnen de zeshoekige omtrek heeft Onix de vijfster als uitgangspunt genomen voor de ruimteverdeling. Het pentagram is een vorm die in de natuur voorkomt en vaak gebruikt wordt in de antroposofische architectuur. Onix heeft de lijnen van de vijfster verschoven binnen de contouren, opdat het programma optimaal kon worden gesitueerd. Het hart van de vijfster, een vijfhoek, heeft de functie van centrale hal gekregen. Alle ruimtes zijn rond dit hart gesitueerd en grijpen in elkaar. De centrale bouw geeft rust, omdat alles op dezelfde afstand is.

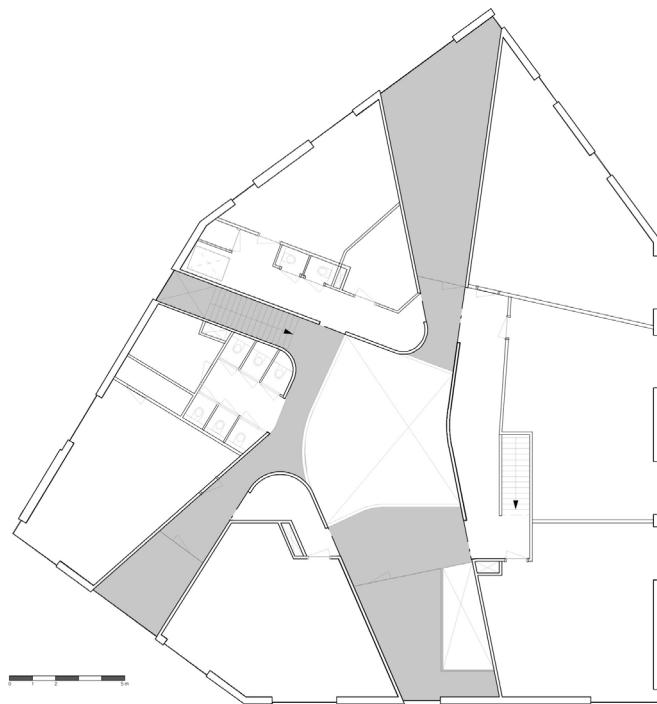
In de Michaëlschool schuilen ondanks de centrale bouw verrassingen. Het gebouw daagt je uit op zoek te gaan, bijvoorbeeld naar de trap die vanuit de centrale hal niet te zien is. Als je eenmaal vertrouwd bent, hoef je niet meer te zoeken. De leerlingen gaan blindelings naar hun klaslokaal. Totdat het nieuwe jaar begint, en ze verhuizen naar een andere ruimte. Dan is de school weer even nieuw voor ze, zien ze het gebouw met een frisse blik.

IMPRESSIES VAN DEELNEMERS:

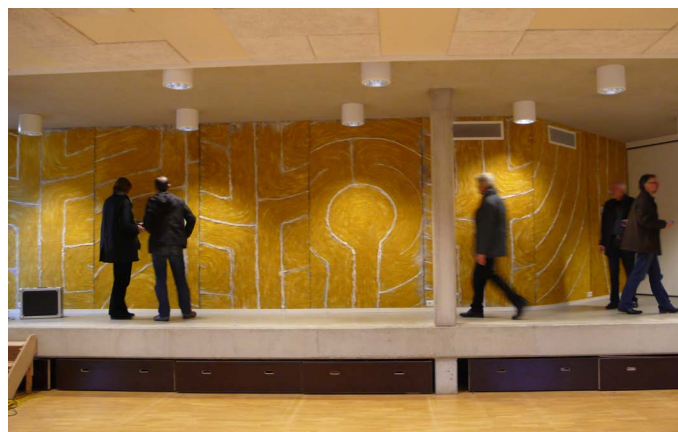
>>Een pareltje in de wijk en een oase van rust in het drukke leven.<< Marc Dekker

>>Een school op basis van het antroposofische gedachtegoed. De school voegt zich wonderwel heel natuurlijk in de woonwijk en is neutraal van kleur. De plattegrond refereert aan het pentagram maar niet letterlijk vertaald.

Bijzonder is de introductie van het toegepaste kunstwerk van Claudy Jongstra in de Euritmie zaal. Alle ruimten grenzen aan de centrale hal. Wat opvalt is het rustige kleurgebruik en de intimiteit van de leslokalen.<< Peter van Dam

plattegrond Michaëlschool NIVO 1

PITER JELLES YNSICHT - school voor VMBO techniek

Adres: Prinsessenweg 4, 8931 EG Leeuwarden

Architect: RAU architecten, Thomas Rau

Oplevering: 2008

Opdrachtgever: OSG Piter Jelles

Oppervlakte: 7200 m²

tekening en foto pagina 11: RAU architecten

Piter Jelles Ynsicht biedt de Leeuwardense wijk Nijlan een opvallend 'paviljoen', een geheel autonoom kunstzinnig gebouw met een compacte vorm. Rond een transparante kern van vier verdiepingen waarin de praktijkvakken zichtbaar werken, liggen eveneens transparante theorielokalen, gedeeltelijk afgeschermd van buiten door een houten omwikkeling.

In de kern bevinden zich de praktijkvakken: auto-techniek en bouwen (bg), schoolkeuken en bakkerij (1e), instalektro (2e) en de technische ruimte zelf (3e) die samen met alle leidingen in het gebouw expliciet ook een leerobject vormen. De ingang is op de 1e verdieping via een opvallende rode 'loper'.

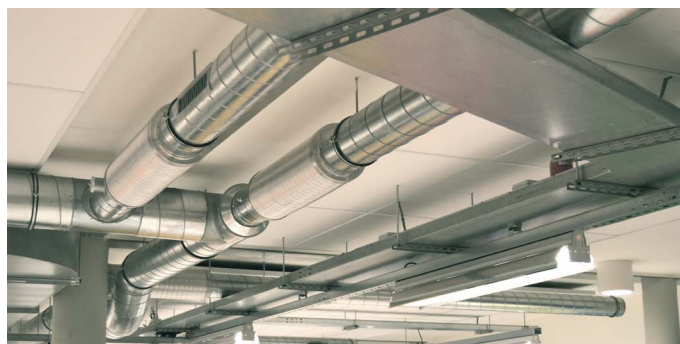
De omgeving rond het groene terrein waar de school staat is zeer divers. In het noorden twee-onder-een-kap woningen. In het zuiden flatgebouwen van 10 verdiepingen. In het zuidwesten een winkelcentrum. Het Piter Jelles is te klein om stedenbouwkundig tussen deze verschillende zijden te kunnen bemiddelen. Het wordt daarom een 'standbeeld' dat de integratie van de wijk op sociaal vlak tot stand brengt.

Door de zeer compacte bolle vorm was het mogelijk veel glas toe te passen en toch het energieverbruik en de opwarming te beperken. De vorm zorgt ook voor een minimum aan gangruimte en korte looproutes. De leraren zetelen aan de buitenrand, de leerlingen bewegen zich door het gebouw. Grote vides leveren daglicht tot in de hal. De houten banden rond de naar buiten kragende vorm zijn tevens een vaste zonwering.

IMPRESSIES VAN DEELNEMERS:

>>Goede dingen hebben hun tijd nodig om te kunnen groeien. Veel goede bedoelingen welke helaas nog niet goed functioneren: o.a. energie en integratie in de wijk<< Marc Dekker

>>School voor VMBO. Dit type onderwijs staat onder druk, steeds meer scholen werken aan vernieuwing van de pedagogisch didactische werkvorm en het daarbij geschikte gebouw. Een sculpturaal, autonoom vormgegeven gebouw geplaatst in een woonwijk. Aan de buitenzijde consistentie, aan de binnenzijde een kakofonie van materiaal en kleurgebruik. Van VMBO leerlingen is bekend dat deze drukker en sneller afgeleid zijn dan bijvoorbeeld leerlingen van het voortgezet onderwijs. De technische uitstraling voor de doelgroep is op zich een verklaarbare benadering maar hier wordt het schromelijk overdreven. De gebruikers zijn trots op hun schoolgebouw maar laakten het gebrek aan flexibiliteit. Wat opviel is dat in meerdere kantoren straalkachels waren geplaatst om tot een acceptabel werkklimaat te komen. Vreemd voor een bureau dat staat voor energiezuinigheid en duurzaamheid. << Peter van Dam

DEELNEMERS

M.E.S. Adriaansen
G. van Bebbber, Architecten Alliantie
J.J. van den Berg, Klawer Architecten
M. Bosscher
R.D. Bruinsel, Architektenburo Wagner
E.H. Conijn, Conijn Architectuur
P. van Dam, Vandamenpartners
M. Dekker, Architektenburo Hans Bakker
M.J. Duinker, Duinker van der Torre
P. Elemans, EPHA
B. Hamfelt, BHASP
M.H.B. Heuzeveldt, W'land
T. van der Heide, BNA
J. Hinterleitner, BNA
B. van den Hork, EPHA Jongsma
D. Jongsma, Jongsma | Dijkhuis architectenbureau
C. Kaiser, atelier PRO architecten bv
W. Lübbers, Architektur & Design
P.M. te Morsche, NON architectuur+interieurarch.
J. Oostenbrug, Oostenbrug architectuur en uitvoering
L.M. de Putter, Architecten Alliantie
J.J. Ruedisulj, Heldoorn Ruedisulj

P. Sas, Peter Sas Architecten
J. Sijsma, Johan Sijsma architectenteam
J.H.L. Tromp, Tromp Partners Architecten
R. Trouborst, dJGA
J. Vermeer, Spring architecten
D. Vos, SP architecten bv bna
H. Wagner, Architektenburo Wagner
H. Wessels, SP architecten bv bna
A. Wilmering, dJGA
E. Wijffels, Tromp Partners Architecten
R. Wubs, René Wubs architectuur
W. van der Wulp, Spring architecten
K. Yeung, atelier PRO architecten bv

COLOFON

DIT VERSLAG IS TOT STAND GEKOMEN MET DE MEDEWERKING VAN:

Teksten: Siebren Baars, Peter van Dam, Marc Dekker, Burton Hamfeld

Fotografie: Marjolein Bosscher, Burton Hamfeld, Werner Lübbers, Jan Oostenburg

Bij het samenstellen van deze publicatie is getracht alle rechthebbenden van beeldmateriaal te achterhalen. Rechthebbenden van beeldmateriaal die desondanks niet zijn genoemd in deze publicatie, worden verzocht contact op te nemen met BNA Onderzoek.

Februari 2011

BNAonderzoek

